

Розділ 1

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 331.102.12

ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН, РИНКУ ПРАЦІ І ЗАЙНЯТОСТІ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ РЕФОРМ

Мікловда В.П.
Пітюлич М.І.
Пітюлич М.М.

В статті з'ясовуються основні трансформаційні тенденції в сфері трудових відносин, ринку праці та зайнятості Закарпатської області. Значна увага приділена з'ясуванню основних процесів, які відбулися в сфері сільського господарства області, а саме розвитку такої форми зайнятості населення як самостійна зайнятість, або зайнятість в особистих селянських господарствах.

Кількість бібліографічних посилань – 4; мова – українська.

Ключові слова: зайнятість, безробіття, соціально-трудові відносини, ринок праці, само зайнятість, тенденції.

ВСТУП

Становлення ринкової економіки кардинально змінює всю систему соціально-трудових відносин, під якою маються на увазі відносини у сфері трудової життєдіяльності людей, пов'язані з процесом відтворення, формування та функціонування здатності до праці. Їх особливістю є те, що вони в нових умовах господарювання опосередковуються ринком праці, основними компонентами якого є попит та пропозиція праці, вартість та ціна робочої сили.

Саме тому в сучасних умовах економічного розвитку вкрай важливе значення має аналіз регіональних ринків праці, з'ясування основних тенденцій, що відбуваються у сфері зайнятості, формування адекватних механізмів забезпечення її повноти і ефективності.

1 ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ТА РИНКУ ПРАЦІ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Аналіз ефективності ринку праці в Закарпатській області показує, що вирішальний вплив на його функціонування здійснюють чотири головні фактори:

- роздержавлення і приватизація власності, що зумовила глибокі зміни в міжгалузевому та міжсекторному перерозподілі соціально-трудового потенціалу;

- трансформація зайнятості в недержавний сектор економіки, що супроводжується асиметрією між створенням нових робочих місць та вивільненням робочої сили;

- звуження сфери прикладання праці, що спровокувало значні масштаби безробіття та маргіналізацію певних верств населення, особливо в гірських населених пунктах;

- ріст числа самозайнятих в особистих селянських господарствах та серед частини міського населення області.

Масштабний розвиток господарств населення у сільській місцевості пов'язаний з реформуванням аграрних відносин, трансформацією колишніх колективних

Мікловда Василь Петрович, член-кореспондент НАН України, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки, менеджменту та маркетингу Ужгородського національного університету, тел. 3-23-67.

Пітюлич Михайло Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії Ужгородського національного університету, тел. 3-42-92.

Пітюлич Михайло Михайлович, к.е.н., доцент кафедри банківської справи Ужгородського національного університету, тел. 3-30-80

господарств, де була зайнята більшість сільського населення області, що змусила багатьох сільських жителів, поставлених в умови виживання, самим створювати собі робочі місця за відсутності належної кваліфікації. Іншою причиною, окрім об'єктивної необхідності здійснення власної господарської діяльності, є те, що багато безробітних вже не бажали працювати за наймом, а хотіли б самі відкрити будь-яку власну справу; а в сільській місцевості це насамперед зайнятість в особистому господарстві. Так, О.Хомра зазначає, що за наявності можливості вибору лише 38,2% безробітних вибрали б працю за наймом, а 23,7% хотіли б мати власну справу, займатися індивідуальною трудовою діяльністю. Порівняно з містом сільські безробітні за наявності вибору більше орієнтувалися на ведення особистого підсобного господарства (в 1,69 рази), а частки

тих, хто хотів би мати власну справу, займатися індивідуальною трудовою діяльністю, не працювати взагалі, займатися домогосподарством, у структурі сільських безробітних були меншими, ніж у структурі безробітних міських поселень (відповідно в 1,38 рази і 1,32 рази) [4, с. 92-93].

Під впливом зміни мотивації трудової діяльності відбулися глибокі структурні зміни на ринку праці, у сфері трудових відносин і зайнятості, що вимагає більш детального їх аналізу. Вище було відмічено, що суттєвий вплив на соціально-трудова відносини здійснюють процеси реструктуризації економіки, в основі яких лежить реформування відносин власності. Найбільш наглядно цей процес ілюструє аналіз кількості зайнятого населення в розрізі галузей економіки області, що показано в таблиці 1.

Таблиця 1 Кількість населення, зайнятого в усіх сферах економічної діяльності Закарпатської області,*

(тис. чол.)

	1990	1995	2001	2002	2003	2004
Всього (без тих, що навчаються)	535,3	584,1	537,5	584,0	616,7	537,8
Промисловість	191,8	134,5	79,6	72,4	80,2	72,4
Сільське, лісове, рибне господарства і мисливство**	93,3	205,5	231,4	265,3	230,5	153,3
Будівництво	41,1	37,6	31,6	43,7	74,1	32,5
Транспорт і зв'язок	36,8	30,3	25,4	26,3	29,6	29,1
Торгівля, ресторанне господарство, матеріально-технічне постачання, збут, заготівля	43,0	45,8	49,4	51,0	71,0	88,2
Житлово-комунальне господарство і невиробничі види побутового обслуговування населення	16,9	11,9	10,5	17,4	22,4	51,2
Охорона здоров'я, фізична культура та соціальне забезпечення	34,0	34,6	32,6	30,8	30,8	30,3
Освіта, культура, мистецтво, наука і наукове обслуговування	63,4	60,8	44,0	43,9	43,4	43,7
Фінанси, кредит і страхування	2,6	3,2	3,6	3,6	3,7	4,2
Апарат органів державного і господарського управління, кооперативних і громадських організацій	12,4	19,9	20,2	21,2	21,8	22,4
Операції з нерухомістю, здавання під найм і послуги юридичним особам	-	-	9,2	8,4	9,2	10,5

* розрахунки зайнятих по відповідних галузях здійснено згідно з показниками статистичних довідників за відповідні роки

** дані, починаючи з 1995 року, враховують зайнятість в особистих селянських господарствах

Аналіз даних таблиці 1 дозволяє виявити ряд важливих тенденцій у сфері зайнятості. Головною з них є суттєві зміни в обсягах зайнятості у традиційно трудопоглинаючих галузях виробництва. Так, наприклад, за період з 1990 по 2004 роки чисельність працюючих на промислових підприємствах Закарпатської області скоротилася на 119,4 тис. чоловік, або на 62,3 відсотка. Така ситуація

пояснюється зменшенням обсягів промислового виробництва, збільшенням числа збиткових підприємств, взаємоне платежами, масштабною практикою надання відпусток без збереження заробітної плати. Зазначені фактори створили підґрунтя для інтенсифікації процесів вивільнення робочої сили з промислових підприємств області. Лише за період з 2000 по 2004 роки з промислових підприємств вивільнено 16,8 тисяч чоловік, що

становить 18,8 відсотка від загального числа працюючих.

2 СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ НА СЕЛІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

Окремого аналізу потребує ситуація, що склалася в сфері трудозайнятості в сільському господарстві області. Дані таблиці 1 показують, що за останні 13 років кількість зайнятих у галузях економіки зросла на 2,5 тис. чоловік, або на 0,5 відсотка. Причому слід зазначити, що до 2003 року чисельність зайнятого населення у галузях економіки зросла на 81,4 тис. чоловік, або на 15,2 відсотка, а протягом останнього аналізованого року вона скоротилася на 78,9 тис. чоловік, що пояснюється введенням нових методів статистичного спостереження, а відповідно і звітності для статистичних управлінь. Зростанню чисельності зайнятих осіб протягом аналізованого періоду сприяло те, що починаючи з 1995 року статистичними управліннями почали обліковуватися ті особи, які були зайняті в особистих домашніх господарствах населення. Це сприяло тому, що в 1995 році, згідно з даними Держкомстату, чисельність зайнятих у сільському, лісовому, рибному господарствах і мисливстві, куди відносять зазначену вище категорію зайнятих, зросла на 20,2% (або 112,2 тис. осіб).

Щодо інших галузей, то слід відмітити, що протягом аналізованого періоду постійно зростала кількість зайнятих у державному управлінні (180,6%), фінансовій діяльності (161,5%), оптовій та роздрібній торгівлі, готельній та ресторанній діяльності (205,1%). У колективних, громадських та особистих послугах, хоч і відбулося зростання чисельності зайнятих відповідно на 303%, проте, воно намітилося лише починаючи з 2002 року. Ріст

чисельності зайнятих в інших галузях економіки не компенсував кількості вивільнених осіб з промислових та сільськогосподарських підприємств. Саме цей контингент поповнив в основному ряди самозайнятих та безробітних. До того ж, за аналізований період скоротилася і сфера прикладання інтелектуальної праці. Кількість працюючих в освітніх закладах області за цей же період скоротилася на 31,1%, або майже на 20 тисяч чоловік. Ці процеси особливо відчутно проявили себе в сільській місцевості області, що неминуче призведе до деградації інтелектуального потенціалу і, що найгірше, порушення відтворювальних процесів у структурі соціально-трудового потенціалу села, що в умовах Закарпатської області є недопустимим і вимагає вжиття дієвих заходів з боку місцевих органів влади по виправленню ситуації.

Проведений вище аналіз галузевої структури зайнятості показує, що ринкова трансформація економіки регіону корелюється зі змінами в сфері соціально-трудових відносин, що в першу чергу відбивається на кількісних параметрах зайнятого населення (рис. 1).

Як видно з рисунка 1, за останні чотири роки основна питома вага зайнятих сконцентрована в сільському, лісовому, рибному господарствах та мисливстві, хоч у 2004 році, як було показано вище, їх частка в структурі зайнятих скоротилася. Якщо у 1990 році найбільша чисельність зайнятих спостерігалася в промисловості, то в 2004 році вона вже менша за чисельність зайнятих у торгівлі, ресторанному та торговельному бізнесі.

Із проведеного нами аналізу зайнятості за галузями економіки області можна визначити, які з них є доміантними у вирішенні проблеми подолання безробіття та виведення локальних ринків праці з депресивного стану:

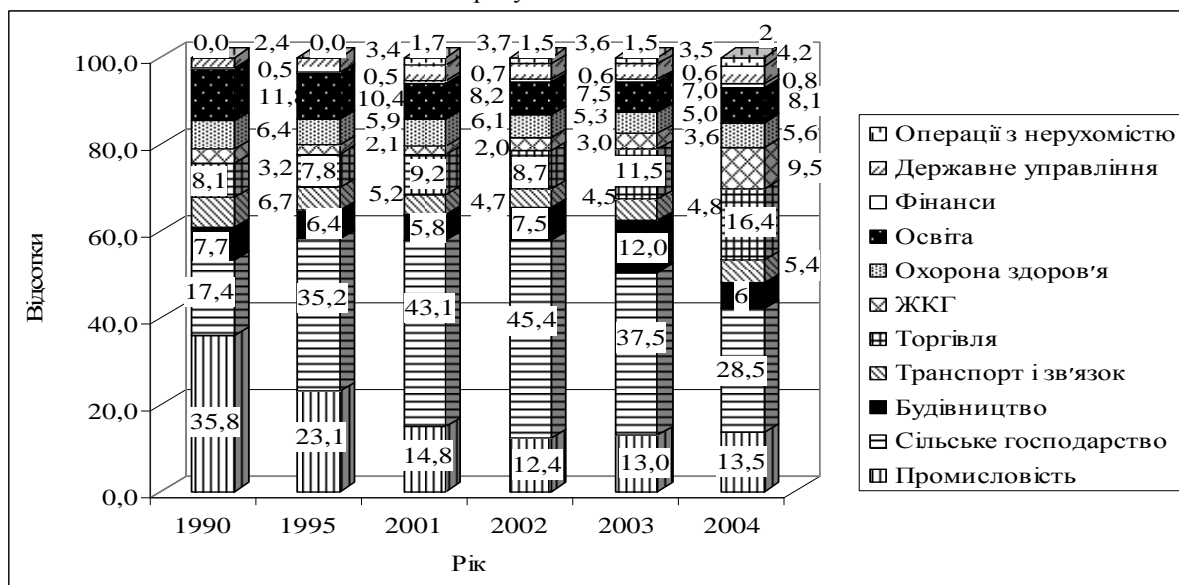

Рис. 1. Структура зайнятості населення по всіх галузях економіки в Закарпатській області

1. Насамперед слід зазначити, що з ряду об'єктивних причин сільське господарство у структурі економіки було і залишається важливим резервуаром зайнятості населення. Станом на 1 січня 2005 року в цій галузі було задіяно 28,5% всього зайнятого населення. Тут зосереджено біля 5,8 відсотка (878,1 млн. грн.) основних фондів. Поряд з цим зростає частка сільського господарства у створенні валової доданої вартості. Якщо в 1995 році цей показник становив 22,4%, то в 2004 році – 29,7%. Специфічне місце у структурі аграрного виробництва посідають особисті селянські господарства, кількість осіб в яких становила у 2004 році 94% від загального числа зайнятих в сільському, лісовому, рибному та мисливському господарствах. Саме вони є соціально-економічною базою розвитку самозайнятості на селі.

2. Значну увагу слід приділити відновленню потужностей галузей промисловості. Жоден регіон держави не може існувати без неї. Тому необхідно звернути особливу увагу на створення нових робочих місць у цій галузі, що сприятиме збільшенню рівня зайнятості. Особливе місце слід приділити тим програмам економічного та соціального розвитку, які розробляються на всіх рівнях управління розвитком сільської промисловості, посиленням інтеграційних та коопераційних зв'язків корпоративного сектора економіки з мікробізнесом, приватними підприємствами. На цьому робиться особливий акцент, оскільки розвиток промислового виробництва здійснює потужний мультиплікаційний ефект на інші сфери економічної діяльності, знімаючи тим самим напругу на субрегіональних ринках праці.

3. Також велику увагу слід приділити тим галузям, які починають інтенсивно розвиватись. Сюди відносять будівництво, оптову та роздрібну торгівлю, готельний і ресторанний бізнес, транспорт, надання різного роду послуг тощо. Саме в цих галузях за останній рік відбулося збільшення кількості зайнятих, що в кінцевому результаті вплинуло на зростання валової доданої вартості по цих галузях.

Саме ці галузі, на нашу думку, повинні сприяти зняттю соціальної напруги у сфері зайнятості. Сказане підтверджується проведенням аналізом, який показує, що зростання зайнятості відбулося внаслідок підвищення рівня самостійної зайнятості населення (переважно неформального характеру) на фоні загального скорочення чисельності найманих працівників підприємств, установ та організацій зареєстрованого сектора економіки. Так, чисельність цієї категорії працівників скоротилася за минулий рік на 11,5%, в той час як кількість інших осіб, зайнятих економічною діяльністю, зросла на 9,1%.

Правомірність зроблених висновків підтверджується світовим досвідом, який свідчить

про те, що найбільшого поширення самозайнятості набуває в сільському господарстві. Серед несільськогосподарських галузей велика частина самостійно зайнятих осіб зосереджується у сфері послуг, найменша – у промисловості. Цілком імовірно, що в Україні слід очікувати саме такі пропорції у розподілі самозайнятого населення.

Другою важливою проблемою, що проектується на трудові відносини, є наявність реального безробіття, локалізація якого може бути досягнута шляхом розвитку індивідуальних форм підприємницької діяльності, оскільки ця проблема актуальна насамперед для сільської місцевості гірських районів. Так, наприклад, станом на 1 січня 2005 року на обліку в службі зайнятості знаходилося 28,2 тис. безробітних, а рівень зареєстрованого безробіття досяг 1,7% працездатного населення працездатного віку (табл. 2).

Проблема безробіття не є об'єктом даної роботи. Кількість та просторовий його аналіз здійснюється в контексті об'єкту роботи, мета якого полягає у типологізації локальних ринків за рівнем безробіття та виявленні потенційних резервів для залучення тимчасово незайнятого населення до активної трудової діяльності шляхом самостійної зайнятості.

Як показують дані таблиці 2, чисельність зареєстрованих безробітних за період з 1995 по 2004 роки зросла майже в 4,5 разів. Якщо здійснити аналіз абсолютних величин зареєстрованого безробіття, то слід відмітити, що зазначений показник зріс у всіх районах без винятку. Особливо напружена ситуація склалася в гірських районах області, де протягом усього аналізованого періоду було зафіксовано найбільшу кількість безробітних. Незважаючи на досить високий приріст зареєстрованого безробіття, більш точною картину робить показник рівня зареєстрованого безробіття, який є відношенням кількості безробітних до кількості працездатного населення працездатного віку, тобто показує ту частину працездатного населення, яка перебуває поза зайнятістю. Значення цього показника є незначним, адже, враховуючи те, що наша область є гірською, і більшість населення проживає в сільській місцевості, можна стверджувати, що сюди включена значна частина сезонних безробітних, тобто домінуючою формою тут є фрикційне безробіття. Не можна не звернути увагу на той факт, що рівень безробіття не враховує частки прихованої форми аналізованої категорії, питома вага якої за експертними оцінками в загальній структурі безробітних становить у межах 30-50%. Так, у 1995 році загальний рівень безробіття становив 6,1%, у 1999 – 12%, у 2002 – 8,2% [1, с. 399].

Аналізуючи рівень зареєстрованого безробіття, слід відмітити, що в 1995 та 2001 роках найвищим цей показник був у Воловецькому районі (3,2% та 19,4% відповідно), перевищуючи при цьому в 3,5 рази загальнообласні показники.

Таблиця 2 Зареєстроване безробіття у розрізі міст та районів Закарпатської області

	1995		2001		2004	
	Кількість безробітних, осіб	Рівень безробіття %	Кількість безробітних, осіб	Рівень безробіття %	Кількість безробітних, осіб	Рівень безробіття %
Всього	6 368	0,9	37 064	5,1	28176	3,8
м. Ужгород	347	0,4	2 240	2,4	1356	1,7
м. Мукачево	882	1,6	2 018	3,8	1271	2,4
Берегівський	638	1,3	2 445	5,2	910	2,8
Великобerezнянський	218	1,3	1 668	10,7	1419	8,6
Виноградівський	432	0,7	3 396	5,2	1530	2,2
Воловецький	468	3,2	2 779	19,4	1958	13,1
Іршавський	959	1,8	3 764	7,3	2393	4,1
Міжгірський	573	2,1	3 069	11,4	2463	8,4
Мукачівський	296	0,5	1 114	2,0	1155	1,9
Перечинський	318	1,8	1 997	11,7	1378	7,6
Рахівський	593	1,3	4 393	9,2	4423	8,4
Свалявський	136	0,4	2 603	8,2	1730	5,2
Тячівський	178	0,2	2 874	3,0	3627	3,4
Ужгородський	49	0,1	1 190	2,8	576	1,2
Хустський	281	0,4	1 514	2,1	1511	2,7

Це підтверджує висновок про те, що найбільш критичними є ринки праці в гірській природно-економічній зоні. Домінантною рисою безробіття в області є його тривалий характер. Більшість, або 46,9%, безробітних шукають собі роботу в межах від 6 місяців до 2 років.

Враховуючи складну ситуацію, що склалася з безробіттям в області не можна не зачепити питання створення нових робочих місць, тобто забезпечення відповідної пропозиції на ринку праці (табл. 3).

Таблиця 3 Попит на робочу силу та навантаження на одне вільне робоче місце на ринку праці Закарпатської області

	Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць, одиниць			Навантаження на одне вільне робоче місце, осіб		
	1997	2000	2004	1997	2000	2004
Всього:	357	779	2694	66	58	11
м. Ужгород	100	103	835	27	31	2
м. Мукачево	13	330	330	252	10	4
Берегівський	8	17	38	353	257	24
Великобerezнянський	2	3	11	354	786	129
Виноградівський	33	42	234	44	78	7
Воловецький	20	46	69	51	49	28
Іршавський	6	16	64	527	388	37
Міжгірський	10	35	36	149	115	68
Мукачівський	17	29	76	60	52	15
Перечинський	4	12	46	320	197	30
Рухівський	11	83	163	138	50	27
Свалявський	16	4	62	58	662	28
Тячівський	17	25	110	22	110	33
Ужгородський	95	19	273	10	80	2
Хустський	5	15	22	159	110	69

Як показують дані таблиці 3, найменше навантаження на одне вільне робоче місце в 2000 році спостерігалось в м. Мукачево, а в 2004 році – в місті Ужгороді та Ужгородському районі, причому цей показник в обох випадках був набагато меншим від середньообласного. Це

пояснюється тим, що в цих адміністративно-територіальних утвореннях у відповідні роки з'явилася найбільша кількість нових робочих місць. Зокрема, в 2000 році в м. Мукачево було створено 42,4% всіх нових робочих місць в області; а в 2004 році в місті Ужгороді та

Ужгородському районі 41,1% від їх загальної кількості. За віковою структурою значну частину безробітних (24,3%) становить молодь у віці від 20 до 24 років.

Аналіз локальних ринків праці та рівня безробіття показує на їх суттєву диференціацію. На основі даних державної статистики, соціологічних обстежень на території області можна виділити три групи ринків. До першої відносяться ринки праці міст Ужгорода, Мукачєва, Берегова та Хуста, Мукачівського, Ужгородського, Берегівського та Хустського районів, що наближаються до збалансованих ринків. Критеріальною ознакою в цьому випадку є збалансованість попиту і пропозиції праці на ринку праці та наявність безробіття, нижчого за його природний рівень. Другу групу формують ринки праці Виноградівського, Іршавського, Свалявського та Тячівського районів із стабільною кон'юнктурою попиту і пропозиції робочої сили, де практичний рівень безробіття не перевищує його природний поріг. І, насамкінець, третю групу формують депресивні, або проблемні ринки. Це, зокрема, Великоберезнянський, Воловецький, Міжгірський, Перечинський та Рахівський райони. Характерними ознаками цих ринків праці є суттєвий розрив між сферою прикладання праці та наявним трудовим потенціалом, перевищення рівня безробіття над загальнодержавним його показником, наявність значних масштабів прихованих форм безробіття, що створює засади для розгляду цих процесів в якості реальних факторів розвитку індивідуального підприємництва.

Ріст масштабів самозайнятості, її місце в системі трудових відносин слід розглядати в

контексті загальних соціальних процесів, що відбуваються в перехідному суспільстві. Це пояснюється тим очевидним фактом, що на сферу трудових відносин, крім факторів базисного характеру, активний вплив здійснюють соціальні чинники, найважливішими з яких є доходи населення. На цьому робиться особливий акцент, оскільки ситуація із безробіттям в Україні суттєво відрізняється від розвитку аналогічних процесів у колишніх країнах соціалізму. Наприклад, у Польщі, Угорщині, Болгарії в період кульмінації економічної кризи повністю втратили роботу 15-20% зайнятих. Виходить, що криза в Україні була гострішою і тривалішою, спад виробництва був значно більшим, а рівень безробіття в 1,5 рази нижчий, ніж у інших країнах. Безумовно, що для кожної країни характерні свої особливості, які наглядно проявляються при порівнянні показників зниження обсягів ВВП, зниження реальної заробітної плати і питомої ваги безробітних. В них відображена не тільки реакція зайнятості на ринкові зміни, але і більш широка проблема – вибір суспільством характеру соціальних втрат, зв'язаних з переходом від адміністративної системи до ринкової. Результатом такого вибору в нашій країні стало своєрідне заміщення масштабного безробіття різким зниженням доходів населення, тобто появою значного числа бідних.

Питання бідності актуальне для нашої області як ніколи, адже на межі виживання знаходиться значна частина сільського населення області, насамперед тих районів, які відносяться до гірських. В основі феномену бідності лежить низький рівень заробітної плати, зменшення доходів від власності, високий рівень безробіття (табл. 4).

Таблиця 4 Грошові доходи населення Закарпатської області

	1990*	1995	2000	2001	2003	2004
Всього грошових доходів	2122	387	1425	2881	4069	5496
з них:						
оплата праці	1464	212	675	1086	1503	1909
надходження від продажу продуктів с/г	160	13	51	120	160	215
пенсії, допомоги та стипендії	269	98	290	583	515	590
доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	-	-	105	453	536	760
доходи від власності	-	-	3	15	27	41
грошова допомога родичів та інших осіб	-	-	125	258	380	420
інші грошові доходи	229	64	176	366	948	1561

* млн. крб.

Дані таблиці 4 показують, що основним джерелом доходів для більшості населення області залишається заробітна плата, абсолютне значення якої протягом аналізованого періоду постійно

зростало, проте її частка в сукупному доході населення постійно зменшувалася: в 1990 році заробітна плата становила 69% всього сукупного доходу населення, в 2000 році – 60%, в 2004 році –

34,7%. Проте в структурі доходів, отриманих у вигляді оплати праці, дедалі більшу частину займають доходи господарств від підприємницької діяльності та самозайнятості. У 2000 році їх частка в сукупному доході населення становила 9,4 %, в 2001 році – 15,7 %, в 2004 році – 13,8%. Із цього слідує, що ріст сукупних доходів значна частина населення пов'язує з індивідуальною підприємницькою діяльністю. Таким чином, базовим елементом розвитку самозайнятості є глибокі зміни в економічному базисі суспільства – відносинах власності, які створили підґрунтя для реалізації ринкових принципів у сфері трудової зайнятості.

На масштаби самостійної зайнятості значний вплив здійснила несприятлива кон'юнктура ринку праці, спричинена невідповідністю темпів вивільнення працівників темпам введення в дію нових робочих місць. Існування вимушених відпусток, поява безробіття сприяли тому, що значна частка людей втратила надію на допомогу з боку держави, і почала організовувати власну справу, шляхом створення робочого місця як для себе, так і для членів своєї родини. Звідси можна зробити висновок, що чим більша кількість самозайнятих осіб, тим меншим стає рівень безробіття. Проведені розрахунки Л.Піддубною показали, що збільшення кількості підприємств на 10 осіб сприяє скороченню безробітних на 4-5 чоловік [3, с. 76].

Важливою соціально-економічною причиною виникнення і розвитку самозайнятості є зниження доходів та реальної заробітної плати, що особливо спостерігається в сільській місцевості і привело до зубожіння села. Заробітна плата не забезпечує навіть простого відтворення робочої сили, внаслідок чого населення перебуває в стані зубожіння. Оплата праці втратила свою стимулюючу роль у зростанні продуктивності праці. Так, рівень заробітної плати в сільському господарстві є одним з найменших серед всіх галузей економіки: в 2004 році вона становила 352,23 грн. [1, с. 427]. З другого боку, зменшення рівня доходів, затримка в оплаті праці змусили працездатне населення більш активно зайнятися власним підприємництвом, а в сільській місцевості, де ситуація з оплатою праці ще більш складна, зайнятися особистим господарством.

Для формування сектора самозайнятих, особливо в сільській місцевості, велике значення

мало реформування майнових, земельних, трудових відносин, створення ринкової інфраструктури. Саме ці процеси сприяли організації різних типів підприємств і форм господарювання, в тому числі на умовах самозайнятості. Певний імпульс до розвитку підприємницької ініціативи дало прийняття нового Земельного кодексу України.

Багато в чому рівень самозайнятості визначається й мотивацією праці. Так, на думку Н. Кутевої, другою причиною після доходу, яка спонукає багатьох людей зайнятися власним бізнесом, є можливість отримати більше свободи, уникнути жорсткої регламентації, контролю, фізичного і нервово-психологічного навантаження. Відкриття власного бізнесу дозволяє багатьом проявити власну ініціативність, задовольнити потребу в творчості. Для жінок привабливістю малого і мікробізнесу пов'язана скоріше з можливістю вільно розпоряджатися власним часом порівняно з традиційними формами зайнятості [2, с. 43].

Проаналізовані чинники, не принижуючи значення інших, створили підґрунтя для розвитку самостійної зайнятості, яка, незважаючи на суперечливі точки зору щодо її ролі і місця у системі соціально-трудових відносин на початковому етапі ринкових реформ, стала своєрідним бар'єром на шляху масового безробіття, джерелом одержання доходів, а, отже, й існування багатьох людей.

ВИСНОВКИ

З вищепроведеного аналізу можна зробити висновок, що основною ознакою новітніх тенденцій на ринку праці Закарпатської області є поширення нетрадиційних форм організації робочого процесу, наймасовішою з яких є самостійна зайнятість населення. Це обумовлено кількома причинами, головними з яких є скорочення числа зайнятих у традиційно трудопоглинаючих сферах економіки області, реформуванням колгоспів у різні типи господарювання на селі, скороченням сфери прикладання праці в галузях соціальної сфери. Відмічені процеси призвели до асиметрії між темпами вивільнення працівників та кількістю створених робочих місць.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закарпаття 2004: Статистичний щорічник. – Ужгород, 2005. – 640 с.
2. Кутепова Н. Специфика российского рынка труда // Человек и труд. – 2003. - № 5. – С. 42-44.
3. Піддубна Л.О. Особливості поведінки економічно-активного населення на ринку праці // Зайнятість та ринок праці. – Вип. 8. – К.: НЦ ЗРП, 1998. – С. 70-78.
4. Цісецький О.С. Трансформація структури зайнятості населення регіону в умовах економічних перетворень. – Тернопіль, 2003. – 184 с.